

Kamil Śleszyński
(Białystok)

Dzieje parafii w Ciecierówce do końca XVIII wieku

Ciecierówka to wieś położona nad graniczną rzeką Świsłocz na terenie obwodu grodzieńskiego Republiki Białoruskiej. Brak odpowiednich materiałów źródłowych, spowodowany licznymi zawirowaniami dziejowymi i nowym podziałem terytorialnym, przyczyniły się do tego, że jej losy są mało znane. Wyjątek stanowią tutaj dokumenty dotyczące parafii w Ciecierówce: księga wizyty dziekańskiej dekanatu podlaskiego z 1773 r.¹ oraz wykaz proboszczów dekanatu podlaskiego z 1788 r.², które zostały wydane drukiem. Pomimo, iż dotyczą one okresu, kiedy cerkiew w Ciecierówce była świątynią unicką, to zawierają szereg informacji z okresu przed zmianą wyznania. Stało się tak, ponieważ tamtejsza parafia grekokatolicka, tak jak w większości przypadków przejścia na unię, powstała na bazie uprzednio istniejącej parafii prawosławnej. Wszystko wskazuje na to, że w Ciecierówce pozostawiono dawne wezwanie świątyni. Zachowane było również uposażenie ziemskie kleru, a ilość wiernych nie uległa radykalnym zmianom.

Ciecierówka w przeszłości była usytuowana na pograniczu powiatu wołkowyskiego województwa nowogródzkiego z powiatem grodzieńskim województwa trockiego. W jej sąsiedztwie położone były Gobiaty oraz Brzostowica Wielka, będąca własnością Jerzego Chodkiewicza.

Jeśli chodzi o jej przynależność diecezjalną³ to po zawarciu unii brze-

¹ *Księga wizyty dziekańskiej dekanatu podlaskiego przeze mnie księdza Bazylego Benedykta Guttorskiego dziekana Podlaskiego, plebana Golniewskiego w roku 1773 miesiąca Novembra dnia 17 iuxta vetus kalendarza sporządzona*, Biblioteka Akademii Nauk Litwy w Wilnie, Dział Rękopisów F. 17-157; *Księga wizyty dziekańskiej dekanatu podlaskiego przeze mnie księdza Bazylego Benedykta Guttorskiego dziekana podlaskiego, plebana golniewskiego w roku 1773 miesiąca Novembra dnia 17 iuxta vetus kalendarza sporządzona*, oprac. J. Maroszek, W. F. Wilczewski, Białystok 1996.

² *Sumariusz Ichmościów Xięży Dekanatu Podlaskiego z wyrażeniem Osob, Mieysc, Przymiotow, Gruntow, Przydatkow, Sianożęci, Parafy przeze mnie niżej wyrażonego Dziekana spisany Roku 1788 Mca Junia Dnia 28*, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Rosji w Petersburgu, Dział Kancelarii grecko-unickich metropolitów; *Wykaz proboszczów dekanatu podlaskiego z 1788 roku*, oprac. A. Mironowicz, „Białoruskie Zeszyty Historyczne”, 1994, nr 2 (t. 2).

³ Na terenie Podlasia oprócz trzech monasterów (w Bielsku, w Drohiczyńcu nad Bugiem i Zabłudowie) wszystkie parafie, łącznie z Ławrą Supraską, już na początku XVII w. weszły do Kościoła unickiego. Do końca XVIII w. teren ten znajdował się w granicach dwóch sąsiadujących diecezji: metropolitalnej i włodzimiersko-brzeskiej. Pierwsza skupiała dekanaty: nowogródzki, słonimski, grodzieński, wołkowyski i pod-

skiej w 1596 r., która podzieliła Cerkiew na dwa obozy — prawosławny i unicki — Ciecierówka weszła w skład dekanatu podlaskiego diecezji metropolitalnej. Po trzecim rozbiorze część parafii dekanatu podlaskiego wraz z wyżej wspomnianą miejscowością znalazły się w Rosji⁴.

Ciecierówka w odległej przeszłości należała do dóbr Tyszkiewiczów i geneza tej wsi, jak również tamtejszej parafii, była ściśle powiązana z tą rodziną. Z tego względu nieco bliżej należy przyrzeć się jej dawnym właścicielom.

Bazyli Tyszkiewicz był wojewodą podlaskim (1558-1569), który wybudował pierwszą świątynię w Krzywymstoku (Krasnymstoku). Małżeństwo z Aleksandrą Semenówną Czartoryską dało mu dwóch synów: Jerzego i Kalenika. Bazyli Tyszkiewicz, po raz drugi żonaty z Nastasją Andrejewną Sopoćkówną, miał jeszcze dwoje dzieci — syna Ostafa i córkę Aleksandrę, która wyszła za mąż za Aleksandra Chodkiewicza, kolatora monasteru sup-raskiego. To właśnie syn Bazylego Chodkiewicza z pierwszego małżeństwa Jerzy w późniejszym czasie przyczynił się do znacznego rozwoju Ciecierówki. Był on fundatorem wzniesionej tam cerkwi, a w późniejszym czasie został w niej pochowany⁵.

Pierwsze pisane informacje o Ciecierówce możemy odnaleźć we fragmentach Metryki Litewskiej. Wynika z nich, że dobra Ciecierówka istniały w chwili, gdy w ich pobliżu lokowano miasto Zygmuntowo⁶, które w 1546 r. poleciła założyć królowa Bona. W dokumencie czytamy: „Wolność od cel i postanowienie wójta w folwarku albo miasteczku nowym Zygmunthowskim, w Ciecierowce, w Brzostowicy Gobiata, Missiles”⁷.

Wzmianka o Ciecierówce znajdowała się również wśród dokumentów archiwum brzostowickiego Chodkiewiczów, gdzie już w 1571 r. przechowywany był „List p. Michaiła Tyszkiewicza jednalnij o puszczy tietierowskuju”⁸. Rozrost tej własności następował prawdopodobnie w latach 70. XVI wieku. Domysły takie biorą swój początek w związku z tym, że ówczesny

laski. Druga obejmowała województwa: wołyńskie, brzeskie, podlaskie (ziemie: mielnicką, bielską i drohicką), por. G. Sosna, *Kościół prawosławny na Białostocczyźnie*, „Białostocczyzna”, 1978, z. 3-4, s. 1.

⁴ *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 8-9.

⁵ G. Sosna, *Monaster krasnostocki*, [w:] *Życie monastyczne w Rzeczypospolitej*, pod red. A. Mironowicza, U. Pawluczuk, P. Chomika, Białystok 2001, s. 173-174.

⁶ Obszerne informacje na temat zaginionego miasta Zygmuntowa umieścił w swojej pracy J. Maroszek, *Pogranicze Litwy i Korony w planach króla Zygmunta Augusta. Z historii dziejów realizacji myśli monarszej między Niemnem a Narwią*, Białystok 2000, s. 411-425.

⁷ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Publiczne Potockich w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, nr 15, s. 82-83; J. Maroszek, dz. cyt., s. 416.

⁸ *Archieograficeskij sbornik dokumentow odnosiaszczichsia k istorii siewiero-zapadnoj Rusi, izdawajemij pri uprawnienii Wilenskago uczebnago okruga*, t. IV, s. 243-245; J. Maroszek, dz. cyt., s. 418.

właściciel dóbr Ciecierówka Jerzy Tyszkiewicz otrzymał w 1575 r. ulokowaną w sąsiedztwie wieś Narejki, która należała do królewskiego wójtostwa kruszyniańskiego, w dzierżawie kryńskiej⁹. W późniejszym czasie do Ciecierówki przyłączył on zakupione w powiecie wołkowyskim 5 włók gruntu zwane Pietuszki¹⁰. Można przypuszczać, że w skład wyżej wspomnianych dóbr wchodziła także część Mostowlan, które w 1634 r. były dziedziczną własnością Jana Rohaczewskiego. W późniejszym czasie w tej miejscowości wzmiankowane były dwa działki własności i dwa dwory. Jeden z nich należał właśnie do Tyszkiewiczów. Prawdopodobnie ta część Mostowlan wchodziła w skład dóbr Ciecierówka¹¹.

Fundatorem cerkwi w Ciecierówce był Jerzy Tyszkiewicz. Wizytacja tamtejszej świątyni z 14 marca 1774 r. [25 marca 1774] zawiera następujący wpis: „Cerkiew pod tytułem Protekcji Panny Mari... Fundacji starożytnej WJMć panów Tyszkiewiczów”¹².

Po śmierci Jerzego jego dwaj synowie Krzysztof i Jan, z których pierwszy był już rzymskim katolikiem, a drugi wyznawcą religii „greckiej”, 3 czerwca 1609 r. w Ciecierówce rozdzielili między siebie spadek po ojcu. Zobowiązali się również do utrzymywania cerkwi, w której pochowano Jerzego¹³.

W wyniku podziału Jan Tyszkiewicz otrzymał część dóbr Ciecierówka położoną na prawym brzegu Świsłoczy, natomiast Krzysztof — na lewym. O takim podziale własności możemy wnioskować z faktu, że Mostowlany leżące również na lewym brzegu Świsłoczy, w późniejszym czasie były własnością Szczęsnego Tyszkiewicza, syna Krzysztofa¹⁴.

Świątynia dla wyznawców wiary „greckiej” w Ciecierówce została wzniesiona prawdopodobnie w drugiej połowie XVI w. Jak wynika z wizytacji parafii przeprowadzonej 14 marca 1774 r. [25 marca 1774] była to budowla „drewniana darnicami kryta, reperacji potrzebująca... Na której na środku krzyż żelazny”¹⁵. Prowadziły do niej „drzwi na zawiasach żelaznych, z zamkiem wnętrznym”. Cerkiew posiadała cztery okna z wprawionymi żelaznymi kratami. Wewnątrz „Deisusu¹⁶ nie ma, tylko krzyż po środku, z korpusem, spory”¹⁷. Ponadto znajdowały się tam dwa ołtarze wraz z wyposaże-

⁹ Tamże, s. 419.

¹⁰ *Akty wydawajemyje Wilenskoju naucznoju kommissieju*, t. 1, s. 22-26; *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 42.

¹¹ J. Maroszek, dz. cyt., s. 418.

¹² *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 39-40.

¹³ *Akty wydawajemyje...*, t. 1, s. 22-26; *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 39.

¹⁴ J. Maroszek, dz. cyt., s. 418.

¹⁵ *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 39-40.

¹⁶ Deisis (Деисис, деисис) — ikonostas, połączony w jedną całość rząd ikon o określonym porządku, umieszczony w ikonostasie.

¹⁷ *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 40.

niem, a także ołtarzyk procesjonalny (fragment dotyczący opisu cerkwi zawarty w „Księdze wizyty dziekańskiej...” zamieszczono w Aneksie).

W dokumentach znajduje się również szczegółowy opis plebanii. Dowiadujemy się z niego, iż był to budynek w dobrym stanie „ze wszelkimi wygodami”, pokryty słomą. Wewnątrz znajdowała się „izba z alkierzem..., z podłogami, sieniami, tamże z kuchnią..., na przeciwko także izba biała z piecem piekarnianym z komorą porządną”¹⁸.

Wiadomo także, że na pobliskim cmentarzu wzniesiona była dzwonnica stojąca na czterech słupach, zaopatrzona w 2 wiszące dzwony¹⁹.

Informacje, jakie posiadamy o duchownych w parafii Ciecierówka są bardzo skąpe. Pierwsza wzmianka znajdowała się w tekście wizytacji cerkwi ciecierowskiej z 1774 r. Dokument zaświadcza, iż proboszczem był tam Jan Rozmysłowicz „prezentowany od WJMć pani Marianny Buchowieckiej stolnikowej parnawskiej” 8 czerwca 1734 r. w Ciecierówce. Instalację otrzymał on od unickiego metropolity całej Rusi Atanazego Szeptyckiego 20 lipca 1734 r. we Lwowie. Ponadto pojawia się jeszcze informacja, iż ks. Rozmysłowicz „podanie ma od wb. ks. Teodora Koncewicza parocha Brzostowicy Wielkiej za konsensem przewielebnego JMć księdza Andrzeja Hermiłowicza dziekana Grodzieńskiego” opatrzone datą 16 listopada 1734 r. W kolejnym zapisie pochodzącym z 22 grudnia 1774 r. wizytujący cerkiew Benedykt Guttorski²⁰ określił proboszcza Ciecierówki jako człowieka czułego i przykładowego. Możemy też wnioskować, iż Jan Rozmysłowicz w miarę możliwości dbał o świątynię, gdyż od poprzedniej wizytacji przybyły w jej wnętrzu następujące elementy: „korona do Najświętszej Panny na drucie, różnego gatunku kamyki sadzone, tuwalen płótna pruskiego 2, kwiatów para jedna robotą piękną”²¹.

Informacja o nowym proboszczu parafii ciecierowskiej Pawle Sacewiczu pojawia się w 1780 r. Benedykt Guttorski określa go mianem człowieka trzeźwego i przykładowego. Ponadto z następnych zapisów wynika, iż Paweł Sacewicz był „w naukach ustawow i teologii moralnej doskonały, o żadne występkę nie był powołany, trzeźwy i obowiązkow kapłańskich pilnujący”²².

W 1788 r. proboszczem w Ciecierówce nadal był Paweł Sacewicz, o czym dowiadujemy się z wykazu proboszczów dekanatu podlaskiego. Dokument

¹⁸ Tamże, s. 45.

¹⁹ Tamże, s. 40.

²⁰ Bazyli Benedykt Guttorski był dziekanem podlaskim i plebanem golniewskim. Święcenia kapłańskie otrzymał z rąk księdza Floriana Hrebnickiego, metropolity całej Rusi w Strumiu w 1762 r. 17 marca tego roku został wyordynowany przez tegoż metropolitę do cerkwi w Wiercielszkach. 28 czerwca 1767 r. został prezentowany przez Józefa Jelskiego, wojskiego powiatu grodzieńskiego, do cerkwi w Golniach. 12 marca 1814 r. tytułowano go kanonikiem brzeskim.

²¹ *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 42-43.

²² Tamże, s. 43-45.

zawiera adnotację, iż był to człowiek „trzeźwy, przykładny w Kazusach umiejętny”²³.

Wydaje się, że parafia ciecierowska została uposażona w ziemię w chwili jej erygowania i stan ten utrzymał się po przejściu pod panowanie unii. Wizytacja cerkwi ciecierowskiej z 1774 r.²⁴ oraz wykaz proboszczów dekanatu podlaskiego z 1788 r.²⁵ podają, że w skład gruntów funduszowych wchodziło półtorej włóki²⁶ na trzy zmiany. Z dokumentów wynika, iż pierwsza zmiana znajdowała się „na uroczyszczu od granicy Pawliskiej, druga na uroczyszczu Pietuchowszczyzna... Trzecia zmiana na uroczyszczu Krzeszylowszczyzna nazywanym”²⁷.

W 1774 r. w skład parafii Ciecierówka wchodziły następujące miejscowości: wieś Ciecierówka (obecnie wieś na terenie Białorusi), wieś Mienczyki (obecnie wieś Minczuki na terenie Białorusi), Worony (obecnie wieś na terenie Białorusi), Swisłoczany (obecnie wieś Świsłoczany), Nareyki (obecnie wieś Narejki), Lużany (obecnie wieś Łużany), Jaryłówka (obecnie wieś Jaryłówka), Bobrowniki, Tkacze (obecnie wieś na terenie Białorusi), Gobiaty²⁸.

Według wykazu proboszczów dekanatu podlaskiego z 1788 r. w czterech wsiach przynależących do parafii Ciecierówka znajdowały się 94 domy. W obrębie parafii przebywało 488 wiernych, z czego mężczyźni zdolnych do spowiedzi było 192, niezdolnych 36, kobiet zdolnych do spowiedzi 215 i 45 niezdolnych²⁹.

Jak wynika z dokumentów Ciecierówka od najdawniejszych lat wchodziła w skład dóbr Tyszkiewiczów i to oni byli fundatorami i opiekunami tamtejszej cerkwi. Sytuacja ta uległa zmianie, gdyż w drugiej połowie XVIII w. świątynią tą od jakiegoś czasu nie opiekowała się już wyżej wspomniana rodzina. Wizytacja cerkwi parafialnej opatrzona datą 14 marca 1774 r. [25 marca 1774] zaświadcza, iż w tymże roku świątynia znajdowała się „w kolacji ad praesens WJMć pana Tadeusza Puchalskiego³⁰ skarbnikowicza ziemi Mielnickiej”³¹. Wiadomo również, że Ciecierówka zmieniła swojego właściciela pod koniec XVIII w. Został nim najprawdopodobniej Romuald Ta-

²³ *Wykaz proboszczów...*, s. 98.

²⁴ *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 42.

²⁵ *Wykaz proboszczów...*, s. 98-99.

²⁶ Włoka — jednostka miary równa 30 morgom, 90 sznurom lub 9000 prętom. W systemie nowopolskim 16,8 ha.

²⁷ *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 42.

²⁸ Tamże, s. 41.

²⁹ *Wykaz proboszczów...*, s. 99.

³⁰ Tadeusz Puchalski był synem Andrzeja Puchalskiego, skarbnika Ziemi Mielnickiej (1708-1713); *Urzednicy podlascy. Spisy*, oprac. E. Dubas Urwanowicz, W. Jarmolik, M. Kulecki, J. Urwanowicz, Kórnik 1994, s. 186.

³¹ *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 39-40.

deusz Giedroyc. Z tego powodu warto przyjrzeć się nieco bliżej tej postaci.

Romuald Tadeusz Giedroyc (1750-1842) był generałem wojska polskiego, pochodził z rodziny kniaziowskiej herbu Hippocentaurus. Brał on udział w konfederacji barskiej. W 1784 r. był wicekomendantem brygady huzaarów. W 1784 r. posłował na sejm grodzieński. Brał udział w powstaniu kościuszkowskim i w pracach Rady Najwyższej Rządowej w Wilnie oraz w kampanii napoleońskiej. Zmarł w 1824 r.³²

Romuald Tadeusz Giedroyc stał się również opiekunem świątyni w Ciecierówce. Świadczy o tym wpis w wykazie proboszczów dekanatu podlaskiego z 1788 r., który stwierdza, iż „Cerkiew pod Tytułem Protekcji Panny Maryi” znajdowała się „w Kollacyi W. Im. Pana Giedroycia, vice kommandanta Brygady”³³.

W posiadaniu książąt Giedrojców Ciecierówka pozostała do roku 1802, kiedy to nabył ją Józef Kossakowski, łowczy Wielkiego Księstwa Litewskiego³⁴.

Aneks

— „**Ołtarz wielki stolarskiej roboty, nowy, nie malowany, z osobami rżniętymi. W nim obraz Najświętszej Panny**”:

— „Szata pozłocista, z zasłonką cieniową, brzegami kwiaty srebrne, druga kitajczana różowa z obrazem zapuszczanym Protekcji Maryi Panny”;

— „Tabliczek srebrnych 3, serduszek 2, korona srebrna 1”;

— „Cyborium zamczyste, gdzie się konserwuje Sanctissimum w puszcze srebrnej, z wierzchem i krzyżykiem pod kapką”;

— „Krucyfiks drewniany z korpusem”;

— „Lichtarzów cynowych par dwie, drewnianych par jedna”;

— „Tuwale 2”;

— „Obrus 1”;

— „Antepedium³⁵ rompkowe”;

— „Portotel ritus latini”;

— „**Ołtarz bokowy stolarskiej roboty malowany, miejscami pozłacany, z obrazem św. Michała Archanioła**”:

— „Diadynka z kamykami czeskimi”;

— „Wokół ołtarza falbanka razczykowa [?]”;

— „Krucyfiks drewniany z korpusem”;

— „Lichtarzów cynowych stołowych para 1, ołtarzowych sporych para

³² *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, Kraków 1958, s. 432-433.

³³ *Wykaz proboszczów...*, s. 98.

³⁴ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. I, Warszawa 1880, s. 682.

³⁵ Antepedium — ozdobna zasłona podstawy ołtarza.

1, drewnianych para 1”;
— „Lichtarów przybyłych drewnianych posrebrzanych par 3”;
— „Tuwalna i obrus”;
— „Antepedium na płótnie malowane, drugie rompkowe. Na ścianie sztuk malowanych na płótnie 4”;
— „**Ołtarzyk procesjonalny noszący, z obrazem Najświętszej Panny**”:

- „Koron srebrnych 3”;
- „Sukienka z galonu srebrnego”;
- „Bukieciki z bisiurek i paciorek prostych”;
- „Zasłonka kitajki różowej”³⁶.

Na wyposażeniu cerkwi w Ciecierówce znajdowały się następujące aparaty:

- „Aparat złotogłowy, cum requisitis”;
- „Aparat półpartyrowy, ceglasty, z kołnierzykiem kitajczanym, w paski, cum requisitis”;
- „Aparat adamaszkowy, z kołnierzem półpartyrowym, cum requisitis”;
- „Aparat gredyturowy, zielony, w kwiaty srebrne, z kołnierzem lanowym, białym, cum requisitis”;
- „Aparat żałobny, sztafowy, w kwiaty srebrne, z kołnierzem kitajki czarnej, cum requisitis”;
- „Alb 4 z humerałami”;
- „Pasków 3”;
- „Korporałów 5”;
- „Purfikaterzów 5”;
- „Burs do chorych 2”;
- „Chorałowi 5”;
- „Chor[ągiew] polna, karmazynowa, kitajczana”;
- „Proporów wielkich 2, a mniejszych 2”;
- „Drzewców dętych 4”;
- „Krzyż procesjonalny, z korpusem 1”³⁷.

W posiadaniu cerkwi w Ciecierówce znajdowały się następujące księgi:

- „Ewangelia naprestolna³⁸, in folio pisana, na której blach srebrnych 2, z drugiej strony pukłów srebrnych 4”;
- „Mszał in folio, druku Wilęskiego”;
- „Przednia pisana stara”;
- „Ewangelia polska”;

³⁶ *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 40-41.

³⁷ Tamże, s. 41.

³⁸ Księga ewangelii spoczywająca na pre stole. Prestoł (престол) — podwyższenie w kształcie sześcianu, stanowiące część wyposażenia świątyni.

- „Trebnik druku Supraslskiego”³⁹;
- „Mszałik razem z oktoichem”;
- „Metryka chrztu, szlubów i pogrzebów”⁴⁰.

³⁹ *Trebnik*, Supraśl 1760, 8°. Zob.: M. Cubrzyńska-Leonarczyk, *Katalog druków supraslskich*, Warszawa 1996, nr 194, s. 87.

⁴⁰ *Księga wizyty dziekańskiej...*, s. 41.